

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (1923-1938)

a. 1920-1923 Dönemi: XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde meydana getirilen ve dünyanın üçüncü büyük donanması olarak nitelendirilen Osmanlı Donanması, Sultan II. Abdülhamit'in (1876-1909) otuz üç yıl süren saltanatı döneminde Haliç'te çürümeye bırakılarak, Türk Bahriye kültür ve etkinliği yok edilmiştir. Sultan II. Abdülhamit'in 1909 yılında tahtan indirilmesinden sonra donanmayı yeniden canlandırmak, imkân ve kabiliyetlerini artırmak yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Donanma ile ilgili bir takım iyileştirmelerin yapıldığı bu dönemde Osmanlı Donanması toparlanmaya fırsat dahi bulamadan 1911-1912 Trablusgarp, 1912-1913 Balkan Harbi'nde faaliyet göstermek zorunda kalmıştır. 1914-1918 Birinci Dünya Harbi süresince Osmanlı Donanması, Trablusgarp ve Balkan Savaşı'ndaki durumuna nazaran daha fazla etkinlik göstererek, Karadeniz ve Çanakkale Cephelerinde büyük başarılar elde etmiştir. Ancak 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle birlikte Birinci Dünya Harbi'nden yenilmiş olarak çıkması üzerine 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince, Osmanlı Donanmasına ait gemilerin kontrolü İtilâf Devletleri'nce teşkil edilen Kontrol Komisyonuna bırakılmıştır. Türk Donanmasına ait gemiler İşgal Kuvvetleri tarafından duruş ve vuruş güçleri zayıflatılarak Haliç'te atıl olarak tutulmuştur. Bu dönemde sadece, Marmara ve Ege'de sahil güvenlik hizmetleri için birkaç gambot ve mayın arama-tarama gemisi görevlendirilmiştir. Bu gemilerin yanı sıra İşgal Kuvvetlerinin bilgisi dahilinde 1919 yılının şubat ayında silahları azaltılmış olarak Preveze gambotu Sinop'a, Aydınreis gambotu Trabzon'a gönderilmiştir. Bu iki gambot kömürsüzlük yüzünden uzun süre limanda beklemek zorunda kalmıştır. Atatürk'ün donanmaya verdiği önem daha bu dönemde göze çarpmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere 19 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma vapuru ile Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, mevcut deniz gücünün de harekete geçirilmesi amacıyla kömür sıkıntısı ile yakından ilgilenmiş ve 20 Mayıs 1919 günü Harbiye Nezaretine bir telgraf çekerek, gemiler için 500 ton kömür gönderilmesi talebinde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa konu ile ilgili olarak herhangi bir tedbir alınmaması üzerine, 27 Mayıs günü Havza'dan Harbiye Nezareti'ne ikinci bir telgraf göndermiştir. 27 Mayıs 1919 tarih ve 533 sayılı telgrafın birinci maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: *"Biri Sinop, diğeri Trabzon'da bulunan iki gambot kömürleri olmadığından hareketsiz durumdadır. Daha önce yapılan (20 Mayıs 1919 tarihli) talebimize karşılık Giresun vapurunun "Kazan Arızası" nedeniyle kömür getirişinin ertelendiği bildirilmektedir. Kıyılarımızın emniyet ve güvenliklerinin sağlanması için ivedilikle kömür gönderilmesini."* Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri sonucunda, Osmanlı Denizcilik İşletmelerine ait Giresun vapuru ile 13 Haziran 1919 tarihinde gemilere kömür gönderilmiştir. Kömür ikmalleri tamamlandıktan sonra gambotlar faaliyetlerine başlayabilmişlerdir. Ancak, gambotların bölgedeki Rum ve Ermeni çetelerine karşı yürüttüğü kararlı mücadeleden rahatsızlık duyan Müttefik İşgal Kuvvetleri Komutanlığı, her iki gambotun derhal İstanbul'a dönmesini talep etmiştir. Gambotlar tarafından kömür, yağ, bakım ve onarım ihtiyaçları bahane gösterilerek, İstanbul'a dönme emri yerine getirilmemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümetinin 23 Nisan 1920 tarihinde teşkil edilmesini müteakip, bu iki gambot Milli Hükümetin emrine girmiş ve Kurtuluş Savaşı Nakliye Filosu'nun çekirdeğini oluşturmuştur. Kurtuluş Savaşı süresince 26'sı Karadeniz'de, 11'i Marmara ve Ege'de olmak üzere toplam 37 gemiden oluşan "Anadolu Donanması"nda Preveze ve Aydınreis gambotlarından başka savaş gemisi yoktur. Zaten diğer gemiler de: Gazal ve Alemdar gibi römorkör; Şahin, Trabzon, Samsun ve Batum gibi şilep veya Mebruke, Ayyıldız, İnönü gibi motorlardır.

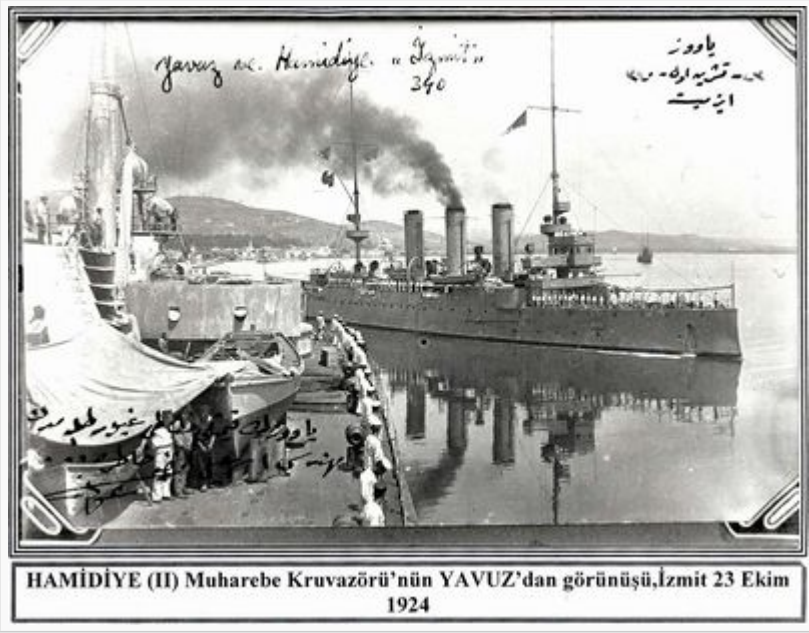

Bahriye Dairesi Reisliği Subayları ve Personelinin Toplu Hatıra Fotoğrafı (Ankara, 27 Ağustos 1923)

Kurtuluş Savaşı, 1920 yılında ana çizgileriyle belirmeye ve kazanılan başarılar her geçen gün artmaya başlamıştır. Kesin zafere ulaşmada Batı Cephesi'nin ne kadar önemli ve öncelikli olduğu anlaşılmış, bunun neticesinde Karadeniz üzerinden silah, cephane ve her türlü malzemeyi içeren lojistik nakliyatın icra edilmesi yaşamsal bir boyut kazanmıştır. TBMM Hükümeti emrinde olmak üzere limanları korumak, teşkilatlandırmak, nakliye araçlarını artırmak; başta Karadeniz'deki Rus limanlarından ulaştırma yapmak ve emrindeki kuruluşları sevk ve idare etmek üzere 10 Temmuz 1920 tarihinde harekât açısından Erkân-ı Harbiye-î Umumiye Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı)'nın Sevkiyât ve Nakliyât Şubesi Başkanlığına, idari bakımdan da Milli Müdafaa Vekâletine (Milli Savunma Bakanlığı) bağlı olarak, denizciliğe ait faaliyetleri yürütmek üzere bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle "Umûr-ı Bahriye Müdürlüğü (Deniz İşleri Müdürlüğü) " teşkil edilmiştir. 24 Ağustos 1920'de TBMM Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında Sovyet Yardım Anlaşması'nın parafe edilmesi ile deniz nakliyatına olan ihtiyacın artması ve bu yönde kullanılan deniz vasıtalarının nitelik ve niceliğinin büyümesi sebebiyle "Umûr-ı Bahriye Müdürlüğü" teşkilatı genişletilmiş ve bu Müdürlük, 1 Mart 1921 tarihinde "Bahriye Dairesi Reisliği (Deniz Dairesi Başkanlığı)" adını almıştır. Bahriye Dairesi Reisliği'ne bağlı olarak Karadeniz'de; Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı, Samsun Bahriye Müfreze Komutanlığı, Amasra Bahriye Komutanlığı, Karadeniz Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı, İzmit'te; İzmit Bahriye Komutanlığı, Fethiye'de; Fethiye Bahriye İhtiyat (Yedek) Grubu ve Eğirdir Gölü'nde; Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi teşkil edilmiştir. Kurtuluş Savaşı süresince gemileri ellerinden alınarak görev yapamayacak duruma düşürülen Türk denizcilerinin bir kısmı Karadeniz'de lojistik nakliyat ve diğer görevleri yerine getirirken ederken, bazıları ise gizlice Anadolu'ya geçerek kara savaşlarına fiili olarak katılmışlardır. İstanbul'da kalan denizciler ise, Muavenet-i Bahriye Cemiyeti (Bahriye Yardım Grubu)'ni kurarak, TBMM Hükümetinin deniz gücünü personel ve materyal olarak desteklemiş ve aynı zamanda Millî Kuvvetlere istihbarat desteği sağlamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nda denizcilerin yaptıkları sadece bu faaliyetler ile de sınırlı kalmamış, daha birçok başarıya imza atmışlardır. Örneğin; Karadeniz kıyısındaki Pontus Rum Çeteleri ile karada savaşmışlar ve başarıya ulaşmışlardır. Silahsız olan Alemdar gemisinin, silahlı Pontus Rum çetelerini, 45 tonluk Gazal römorkörünün 2200 tonluk Yunan Urania şilebini esir alması, "Enosis" adlı Yunan şilebinin Karadeniz'de iki ufak motorgambot tarafından ele geçirilmesi olayları hep Kurtuluş Savaşı'nın Deniz Cephesi'nde gerçekleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı süresince Türk denizcileri tarafından toplam tonajı 7000'i geçmeyen gemi ve tekneler grubu ile Batı Cephesi'ne taşınan toplam malzeme miktarı 300.000 tondan fazladır. Sadece Sovyetler Birliği'nden Karadeniz

limanlarına nakledilen askeri malzeme toplamı 220.000 tondur. Bu miktar 1937 yılında Dolmabahçe Sarayı Tarih Sergisi'nde yer alacak bilgileri derlemekle görevli bir Deniz Heyeti tarafından resmi belgelere dayandırılarak hesaplanmıştır. Deniz nakliyatının yapıldığı diğer tüm bölgeler hesaba katıldığında, taşınan stratejik malzeme miktarı 300.000 tonu geçmektedir. Harbin başarısında lojistiğin ne derece önemli olduğunu Başkomutan Mustafa Kemal Paşa şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Gözüm Cephede, Sakarya' da, kulağım İnebolu'da."* Kurtuluş Savaşı'nın kesin bir zaferle sonuçlanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923 tarihinde TBMM'nin IV. toplantı yılı açılış toplantısında, Türk denizcilerinin Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetleri hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: *"Düşman ablukası ve sahip olduğu kısıtlı deniz araçlarına rağmen, Bahriyemiz mensupları Karadeniz'de birkaç gemi ile harikalar göstererek, hiçbir şey kaybetmeksizin deniz nakliyatını sağlamak suretiyle teşekkür değer hizmetler yapmışlardır."*

b.1923-1938 Dönemi

Hamidiye Muharebe Kruvazörü'nün Yavuz Muharebe Kruvazöründen Görünüşü

Türk Donanmasına bağlı savaş gemilerinin süratle onarımlarına başlanması işi, ancak 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi'nden sonra gerçekleşebilmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Donanma, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin emrine girmiş ve 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile beraber Türk Donanması da "Cumhuriyet Donanması" adını almıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Osmanlı Devleti'nden miras olarak sadece harekât imkân ve kabiliyeti son derece sınırlı, az sayıda gemi devralmıştır. Bu dönemde Donanma, Yavuz, Turgutreis, Mecidiye, Hamidiye muharebe gemileri ile beş muhrip, sekiz torpidobot, sekiz gambot, dokuz motorgambot, üç mayın gemisi ve birkaç yardımcı gemiden teşkil edilmiştir. 1923 yılı itibarıyla Bahriye Dairesinin emrinde kara teşkili olarak İstanbul, İzmir ve İzmit Bahriye Komutanları bulunmuştur. Donanma Komutanlığı, İstanbul Bahriye Komutanlığı binasında küçük bir bölümde faaliyet göstermiştir. Gemilerin hemen hepsi hurda durumda olduğundan bu komutanlık öncelikle çalışmalarını gemilerin bakım ve onarımı üzerinde yoğunlaştırmıştır. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın hükümleri gereğince Boğazlar Bölgesinin özel bir komisyon tarafından idare edilmesi gerektiğinden ve ayrıca İstanbul'da korunmalı bir deniz üssü bulunmadığından, Marmara Denizi içinde Donanmaya yeni bir üs yapılması zaruret halini almış ve bu üs için İzmit

Körfezi seçilmiştir. 1923 yılında “Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı” adı altında yeni bir komutanlık İzmit’te teşkil edilmiştir. Cumhuriyet Donanmasının denize çıkan ilk büyük harp gemisi Hamidiye Kruvazörü olmuş, 1924 yılında altı ay süreli seyir ile Akdeniz, Marmara ve Karadeniz’deki limanları ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler kapsamında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 11-21 Eylül 1924 tarihleri arasındaki Karadeniz seyahatini okul gemisi olarak kullanılan Hamidiye kruvazörü ile yapmıştır. Atatürk, bu gezisinde deniz meselelerini daha yakından inceleme fırsatını bulmuştur. 20 Eylül 1924 günü, geminin hatıra defterine yazdığı şu satırlar Deniz Kuvvetlerinin gelişiminde ve güçlenmesinde temel esas olmuştur: *“Hudutlarının büyük ve mühim bir kısmı deniz olan Türk devletinin donanması da büyük ve mühim olmak gerektir. O zaman Türkiye Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve güçlü bir Türk Donanması’na malik olmak gayedir. Bunun için azimet noktası harp gemisi tedarikinden önce onları başarı ile sevk-i idareye muktedir komutanlara, subaylara ve uzmanlara sahip olmaktır.”*

Ulu Önder ATATÜRK, Hamidiye Kruvazörü’nde

Bu seyahat, Deniz Kuvvetlerinin Milli Savunma Bakanlığına bağlı küçük bir daire ile idare edilemeyeceğini açıkça göstermiştir. Nitekim Atatürk’ün Hamidiye kruvazörü ile yapmış olduğu bu gezi, Bahriye Vekâletinin (Deniz Bakanlığı) doğması için büyük vesile olmuştur. Karadeniz gezisinin ardından Atatürk, Deniz Kuvvetlerine verdiği önem ve önceliği, 1 Kasım 1924 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinin yeni dönem açılış toplantısında şöyle ifade etmiştir: *“Efendiler! Bahriye’yi esaslı ve ciddi bir biçimde geliştirip, düzenlemek düşünülmelidir. Bu konuda başlangıç noktası, özellikle seçkin elemanları hak ettikleri gibi yetiştirip, onlardan memleketin ivedi gereksinimlerinde yararlanmak ve herhalde memleketin gücünün üzerinde hayallerden de uzak durmak olmalıdır.”*

Atatürk'ün Hamidiye Kruvazörü'ne
Hediye Ettiği İmzalı Fotoğrafi

Ulu Önder Atatürk, Deniz Kuvvetleri gibi çok pahalı bir yatırım ve zaman gerektiren bir gücün bir anda oluşturulamayacağına farkında olduğundan Deniz Kuvvetlerinin mevcut durumunu geliştirecek ve geleceğini planlayacak özerk bir Bakanlığın kurulmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Atatürk'ün bu açık ve kesin desteğinden sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisinden 30 Aralık 1924 tarihinde Bahriye Vekâleti (Deniz Bakanlığı) yasası çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetlerinin oluşumunda en önemli adımlardan biri olan Bahriye Vekâleti, Milli Savunma Bakanlığından ayrı bir kuruluş olarak görev yapmaya başlamış, eğitim, tatbikat, denetleme gibi alanlarda Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak çalışmıştır. Bahriye Vekâletinin öncelik verdiği konu, ülkedeki ekonomik koşulları da göz ardı etmeden, mevcut imkânlar dâhilinde Donanmanın çekirdeğini meydana getirmek olmuştur. Bu çalışmalarında Bahriye Vekâleti kararlı ve emin adımlarla mesafe almış ve Deniz Kuvvetlerinin gelişimini uzun vadeli bir programa dayandırmıştır. Başlangıçta yurt dışı gemi alımından ziyade, mevcut gemilerin onararak, Donanmaya kazandırılması hedeflenmiştir. İlk olarak, Cumhuriyet Donanmasının ana kuvvetini teşkil edecek Yavuz muharebe kruvazörünün onarımı için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak İstanbul'da Yavuz gemisini havuzlayacak kapasitede büyük bir havuzun bulunmaması nedeniyle, öncelikle bir Alman şirketinin Kocaeli/Gölcük Bölgesinde Yavuz için uygun bir yüzer havuz yapmasına, daha sonra geminin bir Fransız şirketi tarafından onarılmasına karar verilmiştir. Yavuz'un havuzlanma ihtiyaçları, bir anlamda Gölcük'ü Deniz Kuvvetleri ile özdeşleştirecek olan yolun başlangıcı olmuştur. Gölcük'te havuzu yapan Alman Flender Şirketi ile müştereken çeşitli onarım atölyeleri, barınma barakaları ile mayın, akümülatör ve torpido fabrikaları kurularak, faaliyete geçirilmiştir. Bu tesisler Deniz Kuvvetlerinin Gölcük'teki ilk onarım teşkilleri olarak tarihi bir misyon üstlenmiş ve bu dönemde donanmanın ana üssü olarak Gölcük belirlenmiştir. Genç deniz subayları ile öğrencilerine moral vermek ve Donanmada ortak bir atış birliği sağlamak amacıyla Yavuz, Turgutreis, Hamidiye, Mecidiye ve Peyk-i Şevket gemilerinin topçu personelinin Turgutreis gemisinde toplanmasıyla Cumhuriyet Donanmasının ilk topçu atışı 5 Mayıs 1924 günü Erdek'te gerçekleştirilmiştir. 1925 yılında Atatürk'ün şapka devriminin öncülüğünü Deniz Kuvvetleri yapmış, şapka ilk olarak Bahriye Vekili İhsan Eryavuz ve bahriyeli subaylar tarafından giyilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 21 Eylül 1925 günü Bursa'ya yaptığı seyahatte İzmit'e kadar tren ile gelmiş ve Mudanya'ya deniz yolu ile geçmeden önce henüz onarılmamış olan İzmit açıklarında demirli ve yaralı bulunan Yavuz Muharebe Kruvazörü'nü ziyaret etmiştir. Atatürk, bu geminin Komutanı Yarbay Necati'ye *"Yavuz gemisine ilk defa geliyorum. Şimdiye kadar Yavuz, Türk bayraklı bir Alman gemisiydi. Yaralı da olsa bugünkü şekli o zamandan daha pek çok değerlidir. Bu gemiyi Türk Milleti'nin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret, silah*

bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecek, gurur sağlayacaktır” diyerek, etkili bir donanmanın o ülkenin dış politikasındaki yaptırım gücüne olan etkisini ifade etmiştir. Nitekim Yavuz muharebe kruvazörü, 1930 yılında onarımın tamamlanmasından sonra Deniz Kuvvetlerinin sancak gemisi olarak, hizmet dışına çıkarıldığı 1950 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin denizlerdeki gücünün bir simgesi olmuş; birçok devlet büyüğü ve yabancı konuk bu gemide ağırlandı.

Atatürk'ün Adatepe Muhribi'nde Törenle Karşılması (27 Temmuz 1933)

1 Temmuz 1926 tarihinde Türk denizlerinde Kabotaj hakkı sağlanarak, modern ve güçlü Türk Donanması yolunda büyük adımlar atılmıştır. Bahriye Vekâleti 27 Aralık 1927 tarihinde lağvedilmiş, yerine 1928 yılı ocak ayında Genelkurmay Başkanlığında Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak Deniz Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu yeni teşkilatlanma ile Donanma Komutanlığı, idari ve lojistik bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır. Deniz Müsteşarlığı döneminde Cumhuriyet Donanması envanterinde Yavuz, Turgutreis, Hamidiye, Mecidiye kruvazörleri, Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet torpido kruvazörleri ile Samsun, Basra ve Taşoz muhripleri bulunmuştur. Hollanda'ya sipariş verilen ve Kurtuluş Savaşı'nın coşkusunu yansıtan I. İnönü ve II. İnönü denizaltıları da 1928 yılında Deniz Kuvvetlerine katılmıştır. Kurmay subay yetiştirmek üzere 2 Kasım 1930 tarihinde bugünkü modern ve çağdaş Deniz Harp Akademisi Yıldız Sarayı'ndaki binasında eğitim ve öğretim faaliyetine başlamıştır. İtalya'ya sipariş edilmiş olan Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe ve Zafer adı verilen dört muhrip, Dumlupınar ve Sakarya adı verilen iki denizaltı ile Martı, Denizkuşu ve Doğan adı verilen üç hücumbot 1931-1932 yılları arasında Deniz Kuvvetlerine katılmıştır. Bu modern gemilerin de Deniz Kuvvetlerine katılması ile Donanma kuruluşu yeniden düzenlenmiştir. Yeni teşkilata göre; Taşoz, Basra ve Samsun muhripleri kadro dışı bırakılmış, Yavuz muharebe kruvazörü ile Zafer, Tınaztepe, Kocatepe ve Adatepe muhriplerinden “Harp Filosu Komutanlığı”, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket torpido kruvazörlerinden “İhtiyat Filosu Komutanlığı”, I. İnönü, II. İnönü, Dumlupınar ve Sakarya denizaltılarından “Denizaltı Filotillası Komutanlığı” ve Doğan, Martı ve Denizkuşu hücumbotlarından “Hücumbot Filotillası Komodorluğu” teşkil edilmiştir. 27 Temmuz 1933 tarihinde Adatepe muhribi ile seyahat eden Mustafa Kemal Atatürk, geminin hatıra defterine şu satırları yazmıştır: *“Adatepe ile yaptığım kısa yolculuğun hatırasını unutmayacağım! Yakından tanımak fırsatına malik olduğum seçme deniz kumandanlarımız, genç zabitlerimiz ve denizcilerimizle iftar ettim.”* Yine aynı yıl Yavuz muharebe kruvazörü, Zafer ve Tınaztepe muhripleri ile birlikte Başbakan İsmet İnönü'nün Bulgaristan'ı ziyareti

münasebetiyle Varna'ya, 1936 yılında ise beş muhrip, dört denizaltı ve bir denizaltı ana gemisi ile eğitimler yapmak ve Akdeniz'de varlık göstermek maksadıyla Malta ve Yunanistan'a ziyaretlerde bulunmuştur.

Türk Donanması'nın Akdeniz'de varlık göstermek amacıyla yaptığı Malta ziyareti (Malta, Kasım 1936)

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Boğazlar üzerindeki egemenliği kesin olarak tanınmıştır. Bu sözleşmeyi takip eden günlerde İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında birer Müstahkem Mevki Komutanlığı ve bu komutanlıklara bağlı olarak Deniz Komutanlıkları kurulmuştur. 1937 yılında kimliği belirsiz denizaltılarla mücadele konusunda Nyon Antlaşması imzalanmış ve kurulan uluslararası komisyonun başına da bir Türk deniz subayı getirilmiştir. Bu suretle, İkinci Dünya Harbi için çanlar çalmaya başladığında, Türk Deniz Kuvvetleri kendisini geliştirmiş ve o döneme göre küçümsenemeyecek bir güce erişmiştir. Atatürk'ün Deniz Kuvvetlerine verdiği önem ve destek, onun TBMM'deki söylev ve demeçlerinde sık sık görülmektedir. 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılı Açılış Konuşmasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk yine güçlü bir Deniz Kuvvetinin önemine binaen Türkiye'nin denizci bir devlet politikası izlemesi gerekliliğini şöyle vurgulamıştır; *"En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile, en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz; denizciliği, Türkün büyük ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız..."* Türk Deniz Kuvvetleri için Almanya'ya sipariş edilen dört denizaltı gemisine Atatürk'ün bizzat kendisi isim koymuştur. Bu gemilerin isimleri hakkında 17 Ocak 1938 tarihinde Atatürk'ün Başbakan Celal Bayar'a verdiği direktif şöyledir: *"Yeni dört denizaltı gemimiz için bulduğum isimler şunlardır: 1) Saldıray, 2) Batıray, 3) Atılay, 4) Yıldırıy. Bunların manalarını izaha bile hacet olmadığı kanaatindeyim. Manaları, som Türkçe olan bu kelimelerin kendisindedir; yani saldıran, batıran, atılan, yıldırıyan."* Bu sözlerden Atatürk'ün yurt savunması söz konusu olduğunda ne kadar sert ve gerçekçi olduğu bir kez daha anlaşılacaktır. Donanma gemileri, 10 Kasım 1938 günü vefat eden Ulu Önder Atatürk'ün cenaze töreninin denizde yapılan kısmına iştirak etmiştir. Atatürk'ün aziz na'sı 19 Kasım 1938 günü Yavuz muharebe gemisi tarafından Hamidiye kruvazörü, Zafer ve Tınaztepe muhripleri ile yabancı devlet donanmalarını temsil eden birleşik donanma refakatinde, İstanbul'dan İzmit'e nakledilmiştir. Denizden yapılan cenaze töreninin İzmit'te tamamlanıp, cenazenin özel trenle Ankara'ya gönderilmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti Donanması, Ulu Önder Atatürk'e son görevini ifa etmiştir. Netice itibariyle, Ulu Önder Atatürk, bugünkü modern ve çağdaş Türk Deniz Kuvvetlerinin gerçek kurucusudur. Atatürk,

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuvvetli bir donanmaya sahip olması gereğine inanmış ve denize ait konulara ağırlık verip, deniz kuvvetinin diplomasi alanında oynadığı büyük rolün farkına varmıştır.

Türk Donanması Ulu Önder Atatürk'e son görevini icra ederken

Atatürk, daha Çanakkale Muharebeleri esnasında Deniz Kuvvetleri'nin ülke savunmasında ne kadar önemli olduğunu görmüş ve bunu şu sözleri ile ifade etmiştir: *"Tam manasıyla, Ruslar gibi karada sıkıştırılmış durumdayız. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını kapamakla Rusları Karadeniz'in içine kapamış olduk ve sonunda çökmeye mahkûm ettik; böylece müttefikleri ile bağlantılarını kesmiş olduk. Ama bizde aynı nedenle çökmeye mahkûmuz. Gerçi Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu kenarlarındayız. Fakat herhangi bir okyanusa açılmıyoruz. Deniz kuvvetinden yoksun bir kara kuvveti olarak, yarımadamızı, kara kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek bir deniz kuvvetine karşı hiçbir zaman savunamayız."* Atatürk'ün bu stratejik dehası ve öngörüsü, Cumhuriyet Donanmasının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen on beş yıllık süre içinde Türk deniz gücü, Orta Akdeniz'e taşınan ve Malta ve Yunanistan seyri ile nitel ve nicel gücünü tüm dünyaya ilan eden konuma gelmiştir.

Deniz Kuvvetlerinin önemini ve stratejik değerini çok iyi bilen Atatürk, Türk denizcisine güvenmiş ve başlangıçtan itibaren zamanının zor şartlarına göre önemli derecede kaynak aktarımı ile Deniz Kuvvetlerinin temelini atmıştır. Atatürk hayata gözlerini yumduğunda, arkasında gurur duyacağı bir Türk Deniz Kuvvetleri bırakmıştır.

Figen ATABEY

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2006.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1969.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz Basımevi, İstanbul 1967.

ÇOKER, Fahri, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara 1994.

FİGEN, Atabey, **Cumhuriyet Dönemi Deniz Kuvvetleri**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara 2002.

Genelkurmay ATASE Arşivi, Atatürk tarafından Aydınreis ve Preveze gambotlarına kömür gönderilmesi hakkında belge, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Klasör No:2474, Kutu 14, Gömlek No: 84.

İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü, Adatepe Muhribi Hatıra Defteri, 1932, Demirbaş No: 2290.

İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Arşiv Müdürlüğü, Hamidiye Kruvazörü Hatıra Defteri, 1932, Demirbaş No: 2437.

İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2006.

Lalahan Deniz Arşiv Genel Müdürlüğü, Atatürk'ün Adatepe Muhribi ile seyahati hakkında belge, Kutu No:1933-4, Gömlek No:102, Belge No:2.

Lalahan Deniz Arşiv Genel Müdürlüğü, Tarihçe Dosyaları (1923-1935), (1935-1950), Cilt: I-II.

METEL, Raşit, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul 1966.

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/deniz-kuvvetleri-komutanligi-1923-1938/?pdf=3697> adresinden erişilmiştir